

Peter Handke
MOJE LETO V
NIKOGARŠNJEM ZALIVU
Pravljica iz sodobnih časov

prevedla Amalija Maček

*Scis Lebedus quid sit: Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem,
oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
Neptunum procul e terra spectare furentem.*

*Sam veš, kakšen je Lébed: še bolj zapuščena vasica,
kot so Fidéne in Gábiji; vendar prav tam bi rad živel,
svoje ljudi bi pozabil in oni pozábili mene,
z varne kopnine od daleč bi gledal besnenje Neptuna.*

Horacij, Pisma (*Epistulae*),
I. knjiga, 11, 7–10 [prev. Nada Grošelj]

*Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου καὶ μὴ μόνου ἀχροαταὶ
Postanite uresničevalci besede in ne le poslušalci*

Jak 1,22

1997

I Kdo ne? Kdo?

Enkrat samkrat sem doslej v življenju doživel preobrazbo. Prej je bila to zame samo beseda, ko pa se je začela, ne postopoma, temveč na mah, sem sprva mislil, da se mi bliža konec. Zadel me je kot smrtna obsodba. Nenadoma na mojem mestu ni bilo več človeka, temveč izmeček, ki mu za razliko od znane staropraške groteske ni preostal niti beg v še tako srhljive podobe. Preobrazba se je zgrnila nadme brez podob, bilo je eno samo davljenje. Po eni strani sem otrpnil. Po drugi pa sem nadaljeval z vsakdanjimi opravili, kakor da ni nič. Tako kot sem nekoč videl pešca, ki ga je zbil avto, da je poletel v zrak, nato pa pristal na nogah na drugi strani pokrova motorja in meni nič, tebi nič nadaljeval svojo pot, vsaj za nekaj korakov. Tako je nekoč moj sin, ko se je njegova mama za mizo zgrudila, samo za hipec prenehal jesti in je po tem, ko so odpeljali njeno telo, obsedel in jedel dalje, dokler krožnik ni bil prazen. In enako sem storil sam, ko sem prejšnje poletje padel z lestve: takoj sem se spet vzpel nanjo oziroma sem to vsaj poskušal. In enako sem storil ponovno predvčerajšnjim: ko mi je spodneslo nož in sem si z globokim vrezom, pri katerem sem za hip videl vse plasti mesa do kosti, skoraj odrezal prst, ki ga nujno rabim za pisanje, sem si, medtem ko sem poškodovano roko držal pod curkom vode in čakal, da se prikaže kri, z drugo roko skrbno umival zobe.

Tisto obdobje mojega življenja je zaznamovalo dnevno nihanje med brezizhodnostjo in povsem mirnim vztrajanjem. Ne prej ne potem mi ure niso tekle tako mirno. In prav zato, ker so se dnevi še kar vrstili in sem, paničen ali povsem miren, ostal zbran, se je sčasoma pred menoj namesto »konca«, ki me je še kar davil, vse bolj jasno izrisovalo, da gre za zadevo, ki se ji reče preobrazba. Preobrazba česa? Kakšna preobrazba? Vem le to: takrat sem doživel preobrazbo. Zame je bila plodovita bolj kot karkoli prej. Mnogo let že črпам iz tistega obdobja, z vedno novo slastjo. Nič mi ne more skaliti te sočnosti. Zaradi nje vem, kaj pomeni, da resnično obstajaš.

A že nekaj časa pričakujem novo preobrazbo. Nisem nezadovoljen s potekom svojih dni, celo v veselje so mi. Narava mojega dela in nedela mi bolj ali manj ustreza, prav tako okolica, hiša, vrt, odročno predmestje, gozdovi, sosednje doline, železniške proge, komaj vidna, a toliko bolj občutna bližina velikega Pariza spodaj v kotanji Sena za hribovitim gozdom na vzhodu. Kar najdlje bi rad ostal v tukajšnji izostreni tišini.

Tudi s svojim delom, pisanjem, bi rad kar najdlje nadaljeval, le lotil bi se ga nekoliko drugače. Ne bom se povrnil k pravu, ki pa mu ostajam hvaležen, da so mi njegovi problemi pogosto razgibali misli in da mi je njegov način razmišljanja v številnih pogledih tlakoval pot do sanjskega poklica; ne bom se vrnil v vodni stolp Združenih narodov v New Yorku niti v

partnerjevo odvetniško pisarno s pogledom na vinarstvo ob avstrijski južni železnici.

Bolj verjetno bi bilo, da bi nenadoma opustil vse, kar tukaj sploh počnem, bivanje, pisanje in hojo. Že od nekdanj in tudi zdaj me mika, da bi čez noč prenehajal z vsem, prekinil igro in se prepustil brezdolju, ali da bi se z glavo zaletel v zid, prisolil klofuto prvemu, ki bi mi prišel pred oči, ali prav nasprotno ne bi niti s prstom mignil in nikdar več ne bi izrekel ene same besede.

Moje življenje je ubralo smer, ki se mi zdi dobra, lepa in idealna, hkrati pa nikakor ni samoumevno, da bom prestal vsak naslednji dan. Praviloma vedno znova razočaram sebe in druge. Prijatelji mi včasih pravijo, da malenkosti jemljem pretesno in da sem prestrog do sebe. Sam pa mislim, da sploh ne bi mogel več obstajati, če teh stalnih razočaranj ne bi vsakokrat znova prikri, temveč bi se enkrat samkrat soočil z njimi in si jih priznal.

Spodletelo mi je že kot mlademu fantu, ko sem se pogosto predčasno umaknil iz vsake družbe, ki sem se je bil vnaprej veselil kot nihče drug; nazadnje pa mi je spodletelo zaradi ideje, da moje delo in sobivanje z drugimi – zakaj se izogibam besedi »družina«? – nista le združljiva, temveč dejansko sodita skupaj, če želim udejanjiti svoje načrte. Sedaj pa je moja hiša ponovno prazna, verjetno dokončno. Strinjaj se, da me zapustijo, hkrati pa sem s tem želel kaznovati samega sebe. Spet enkrat mi je spodletelo, ker nisem vedel ali ker sem pozabil, kdo sem. Kmalu bom dopolnil šestinpetdeset let, pa se ne poznam. Ob

tem pa je vlažno zimsko travo pred mojo sobo s pogledom na vrt pravkar razmršil veter z Atlantika.

Želim si, da bi vnovična preobrazba potekala brez trpljenja. Da se ne bi ponovilo večletno dušenje z vmesnimi kar preveč svetlimi trenutki, kakor pred dvajsetimi leti. Zdi se mi celo, da se prava preobrazba zgodi le enkrat v življenju. Použije te s kožo in kostmi, da umreš ali shiraš v živega mrtveca in se bodisi spremeniš v enega od številnih zlovoljnežev – prepoznam jih po govorici, blizu so mi – bodisi se dejansko temeljito preobraziš.

Včasih se mi zdi, da se mi je takrat zgodilo vse troje naenkrat. Po tistem letu sem okušal svetlobo kot nikdar prej, hkrati pa nisem več občutil lastnega telesa, vsaj ne kot svojega, poleg tega sem še vedno plašil vse okrog sebe s svojo običajno togoto, le da sem bil za razliko od prej zdaj povsem brez milosti, pogosto celo brez razloga.

Bal sem se, da sem zaradi močnejše svetlobe izgubil svojo razpršeno ljubezen. Sicer sem bil v družbi tišine, narave, podob, knjig in šumenja vetra pa tudi hrupnih avtocest, še pogosteje pa v družbi ničesar sam pri sebi vedno znova navdušen nad marsičim, a vendar se nisem za nič več zares zanimal ali vsaj mnogo premalo ali sploh ne, razen za tisoč let stare kamnite skulpture, dva tisoč let stare pisne spomenike, zibanje vej, curljanje vode in vbočenost neba.

Skorajda nisem več živel v svojem času oziroma nisem šel v korak z njim. Ker zame ni ničesar bolj odvratnega od samozaverovanosti, sem bil vse bolj

jezen nase. Nekdaj sem šel v korak s časom, še kako navdušen sem bil na stadionih, v kinu, med vožnjo z avtobusom, med povsem neznanimi ljudmi. Je mar šlo za naslednjo zakonitost obstoja: otroško sopotništvo, odraslo samohodstvo?

Vesel sem bil svojega samohodstva, pa vendar sem čutil potrebo po sopotništvu; in kakor hitro me je preželo samotno veselje, že sem goreče zahrepenel po odsotnih osebah: polnost sem želel še v istem hipu deliti z njimi, da bi ji s tem podelil veljavo. Radost je pri meni lahko prišla do izraza le v družbi, toda kateri?

Kolikor bolj sem se držal zase, tem bolj mi je grozilo, da usahnem. Nova preobrazba je bila nujna. In za razliko od tiste, ki me je napadla iz zasede, sem si želel, da bi tokratno preobrazbo sprožil sam. Nad drugo preobrazbo sem hotel imeti nadzor. Nisem želel, da se začne z zožitvijo, temveč sem si odločno in hkrati preudarno prizadeval, da se kar najbolj na široko razprem. Ob tem pa si nisem želel ničesar dramatičnega, le stanovitnost, ki bi vodila vse moje korake.

Si nisem morda predstavljal čisto preprostega odpiranja? Mar nisem v mislih videl zaporedja vrat, ki so bila sicer zaprta, a bi jih vsak otrok zlahka odprl? Toda: ali bi jih zlahka odprl tudi jaz, pri svojih letih?

Neki strokovnjak je stanje živih bitij na pragu preobrazbe opisal približno takole: prenehala so jesti; poiskala so si skrivališče; znebila so se vsakršne navlake; bila so nemirna.

Vse to, v večji ali manjši meri, že dlje časa velja tudi zame. Nered in umazanija v hiši me dobessedno preganjata; lakote skorajda ne občutim več; z mislijo na življenje, skrito pred očmi javnosti, se ne le poigravam, temveč se mi zdi takšno življenje v prihodnje edino sprejemljivo. Predvsem pa sem nemiren. Glede na to, da naj bi z lahkoto odpiral imaginarna vrata, sem neverjetno nemiren.

Zavedam se, da je moj načrt nevaren. Če mi spodleti in se ne razprem, bom poražen enkrat za vselej. Konec bo z mojim domačnim skrivališčem, preostalo mi bo le, da poberem šila in kopita. Sicer bi se ob tem še lahko svobodno gibal, a nikjer več ne bi našel svojega mesta pod soncem.

Po drugi strani pa me poraženci in zgube že od nekdanj privlačijo – kakor da bi bili prav oni najbolj pristni. Ko jih opazujem, se mi z razdalje zdijo poplemeniteni; ali kakor da so dandanes edini z lastno usodo. In tako potem v sanjah odtavam v najbolj odročno pristaniško mesto, ki je za druge le zrak, rahla sapa, ki jim oplazi senca.

Danes zjutraj je pošumevalo gori v cedri, kakor da bi že napočila zgodnja pomlad, pa vendar je zima šele pred nami, s svojim otrplim hladom, pozvanjanjem prodnikov, ki se kotrljajo čez zamrznjena gozdna jezera, z lesketanjem Orionovega pasu, ki se celo noč pne čez obronke Sene; sneženje bi bilo v teh krajih kljub vsemu nekaj izrednega – občasne tanke lede-

ne sveče so le zamrznjen kondenz s streh, o snegu ne duha ne sluha.

Odločen sem, da bom vnovično preobrazbo prestal tukaj na deželi, kot domačin. Ne vem, kaj natanko bo potrebno, da se preobrazim, a prav gotovo to ne bo potovanje, vsaj ne v daljne kraje. Na tej točki bi bil to le beg. Nočem pozabiti, kako blizu je lepota, vsaj tukaj. Odhod naj se tokrat zgodi drugače kot z odpotovanjem. Pravzaprav se je odhod že zgodil, s prvim stavkom te zgodbe.

Ko sem se od cedre ponovno obrnil k pisalni mizi, sem v kotu sobe, skoraj na doseg roke, ugledal obris praznega, zgubanega nahrbtnika. A v prihodnje naj kar ostane prazen, le od časa do časa ga bom malo povonjal, da bi, na primer, v njem zaznal vonj kolo-voza, ki je vodil čez vso Jugoslavijo, od Julijskih Alp do Boke Kotorske. Tudi pohodni čevlji, ki ležijo na kamnitih, lesenih in betonskih pragovih okrog hiše, naj nenošeni kljubujejo vremenu, vse trši in vse bolj razpadajoči od nalivov dežja in sunkov vetra, ki jih suši. Vezalk že davno nimajo, če pa so izjemoma še ostale, se strgajo takoj, ko jih želim zategniti. Kupčki suhega listja, ki ga sredi januarja še kdaj prinese veter, se najraje nabirajo okrog tako odloženih čevljev. Listje se nalaga tudi v njih, in ko z roko sežem vanje ali si jih nadenem za par korakov po vrtu, se vsakokrat sprašujem, ali bom morda naletel na ježa, ki prezimuje v njih. Včasih grem okrog hiše in vsakega od odsluženih pohodnih, hribovskih in dolinskih čevljev natrem s kremo do zadnje razpoke, potem pa naredim še en krog in čevlje zloščim.

Toda ta zgodba naj ne bi govorila prvenstveno o meni. Nekaj me žene, naj z njo posežem v svoj čas. In kot popotnik danes, za razliko od nekdanj, ne bi več mogel dejavno poseči v karkoli. Tako kot nekdo lahko izčrpa vse možnosti nekega kraja, pokrajine, celotne dežele, tako sem sam že povsem izčrpal vse možnosti podajanja na pot, potovanja samega. Celo ideja romanja, kamorkoli, brez vnaprej določenega cilja, ki se mi je nekoč še zdela otipljiva, se mi z leti vse bolj izmika. Neke vrste širina pa se mi, in to ne le v zadnjem času, nakazuje prav v vztrajanju v teh krajih.

Vendar to ne pomeni, da v mojih zapisih ne bo potovanja. V veliki meri bo to prav popotna zgodba. Pripovedovala bo celo o več potovanjih, resničnih, sodobnih, ki pa bodo, upajmo, še vedno vodila do novih odkritij. Vendar protagonist teh potovanj ne bom jaz. Na pot se bo podalo nekaj mojih prijateljev, ki so pravzaprav na poti že od začetka leta, vsak od njih na drugem koncu sveta in jih drugega od drugega, pa tudi od mene tukaj, pogosto ločujejo cele celine. Nihče od njih ne ve za drugega popotnika, ki se je sočasno odpravil v svet. Le jaz vem zanje, in tu pri meni, tu spodaj, v sobi s pogledom na vrt, kjer mi trava sega skoraj do oči – ravno prej je v toplem zraku mimo priletela januarska čebela – je srečišče in zbirališče njihovih vesti.

Prijatelji prav tako ne vedo za moje načrte, še sluti-jo ne, da se bodo fragmenti, ki mi jih občasno pošilja-jo in ki jih bom v teku leta še prejel, tukaj sestavljali

v sporočila, povezane in razmejene skupke in mi na trenutke omogočali čisto pravo prisostvovanje. Prijatelji ne slutijo, da so na poti zame – eden od njih niti ne ve, da je v mojih očeh trenutno popotnik – in da sem iz daljave sopotnik vsakogar od njih.

Tovrstno sopotništvo je del razpiranja, ki ga načrtujem zase in okolico, čeprav se ob tem ne bom premaknil z mesta. Včasih se popotniki iz različnih smeri neba podajo na pot, da se ob določenem času srečajo v nekem središču. To ne bo takšno zvezdasto popotovanje, a vendar imam v načrtu nekaj podobnega, kakor se bo razkrilo na koncu. Napisal bi rad zgodbo o svojih tukajšnjih krajih in svojih daljnih prijateljih. A ob tem nisem prepričan, ali so ti kraji zares moji, niti nisem prepričan, ali so oni popotniki res moji prijatelji.

V preteklosti sem lahko oddaljene prijatelje spremljal v mislih le, ko so bili na poti, predvsem, če je šlo za smotrno pot. Le potovanje z resnim namenom, da nekam prispeš, se mi je zdelo pravo potovanje. Dotični se ni preprosto odpeljal v neznano, temveč je na pot krenil z nekim načrtom. Tovrstno popotništvo je morda lahko nadomestila le kakšna dejavnost ali delo. V vsem drugem, doma, pri običajnih vsakdanjih opravilih, so moji ljudje zame kaj hitro nehali obstajati, živel sem skorajda brez njih. Če sem sploh še bil njihov prijatelj, potem precej nezvest. In skoraj nikoli nekoga drugega nisem uzrl obdanega z obstrom pustolovščine, če sem se, namesto da bi ostal doma in ga opazoval od daleč, zares podal z njim na

pot, pa čeprav na otoke na koncu sveta. Ali moj dar, da se iz daljave uglasim z drugimi, ne izhaja prav iz moje nezmožnosti, da prenesem njihovo navzočnost?

Vsekakor sem še kako vesel, ko nekega svežega jutra spet sedim tukaj za mizo, opazujem kapljice nočnega dežja na smrekovih iglicah pred oknom, hkrati pa se s prijateljem, arhitektom – imenovanim »tesar« po prvi obrti, ki se je je bil priučil – potepam po severni Japonski.

Vstal je navsezgodaj in kot edini tujec v hotelu skupaj z drugimi gosti v labirintni kleti zaužil temno juho in kos mastne jegulje. Po ulicah Morioke so ležali veliki kupi starega in od umazanije črnega ledu. Mesto se je razprostiralo po prostrani kotlini vse do okoliških gričev. Snežni masiv, ki je lebdel v vrzeli med griči, se je v enem zamahu dvigoval od vznožja do vrha, tako da je kljub oddaljenosti deloval kot nekakšen hišni hrib.

Arhitekt hodi brez načrta; načrt se bo porodil, ko bo napočil pravi dan zanj in ko se bo znašel v še neraziskani okolici. Poigrava se kvečjemu z mislijo, da bi se izgubil, kakor že včeraj, nekoliko južneje v Sendaiju in pred enim tednom na gorskih stezah naravnega parka blizu Nare, ob pogledu na to mestno krajino, kjer je celo na opustelem severu vse pozidano do zadnjega koticčka (med hišami so ostale le za ped široke protipotresne vrzeli, nekakšna mačja skrivališča), pa je zdaj začutil prvi resnični vzgib za današnjo pot ali za celotno nadaljnje potovanje: sredi japonskega nižavja, ki je en sam preplet zazidljivih in obdeloval-

nih površin, hoče odkriti nikogaršnjo zemljo, naj bo še tako majhna. Nikogaršnja dežela bi mu lahko nudila uteho, kakor komu drugemu uteho nudi vzhajajoča luna.

V japonskih mestih se zlahka izgubiš, celo v ne tako stari Morioki, in s to mislijo se arhitekt vse bolj zanosno giblje po regionalni prestolnici, kjer si predmestne ulice sledijo druga za drugo, jaz pa hodim z njim. Iz daljave ga občutim močneje. Iz oči v oči bi me morda odvrčala njegov videz in drža. V njegovi odsotnosti pa vedno pozabim, kakšen pravzaprav je; šteje le še njegova srčika, brez posebnosti in značilnosti.

Kadar pa se je kdaj prej pojavil pred menoj kot človek iz mesa in krvi, so mi pozornost vselej (kar sem vmes že pozabil) odvrčale njegove redke, na ustnice padajoče brčice, poleg tega pa me je iz ravnovesja spravljalo dejstvo, da je vedno hodil nekaj korakov pred menoj, ki sem bil brez sape že zgolj zato, ker je bil poleg mene, okrog mene, ker je obstajal, ker je bil tu.

Sem bil na splošno boljši iz daljave? Je bil to edini način, da sem imel dovolj sape za druge?

Kadar sem bil sam s katerim od prijateljev, se za razliko od druženja z ženskami pogosto nisem čutil na pravem kraju, pa čeprav sem se morda ves vesel sam od sebe odpravil k njemu. Ko pa sem se znašel pred njim, sem odvrčal pogled. Nekaj me je pahnilo iz navdušenja nad drugim in mi obračalo glavo vstran. (Po pripovedovanju nekega prijatelja pesnice Marine Cvetajeve, ki je v tridesetih letih eksil preživljala v bližnji

uličici, mimo katere sem šel pred kratkim, naj bi mu v njegovi prisotnosti kazala le profil.)

V družbi drugega se mi je vedno znova zazdelo, da najino prijateljstvo pravzaprav nima nekega pravega temelja. Tudi če je bila ljubezen morda le prevara, je bila vsaj otipljiva, toda ali je bilo prijateljstvo le utvara? Kadar je kdo na dolgo in široko govoril o prijateljstvu – ali ni pogosto prav iz njegovih ust, ko je končno spregovoril po resnici, prišla ugotovitev, da prijatelj je sploh nima, »moj edini prijatelj je umrl« ali »moj prijatelj je bil moj oče«, nakar drugi ostanejo brez besed?

Tudi sam sem včasih tako močno občutil, da je bližina med prijatelji le dogovorjena iluzija, da sem se moral zadrževati, da ne bi v vsaki pripombi svojega sogovornika videl povoda za spor ali celo razdor. Nekoč mi je vendarle ušlo nekaj podobnega in prijateljstva je bilo na mah konec. Ljubezen bi s koncem vsaj odlašala. Tukaj pa ni bilo najmanjšega oklevanja. Takoj sva se odrekla drug drugemu. Zdelo se je, kakor da sva oba le čakala na znak, da zaključiva svojo zlagano igro. Z njegove strani se je še močneje kot z moje razplamtelo sovraštvo, kakor da sva pošasti.

Toda ali naju ni v preteklosti medsebojno privlačilo še nekaj drugega kot zgolj najina osamljenost? In zakaj nama takšen razdor ni grozil nikdar, ko sva bila v družbi drugih? Zakaj najino prijateljstvo z obvozom preko drugih ni bilo več nekaj prepisnega, temveč toplega in vedrega, ko sva se nenadoma spogledala čez ramo nekoga tretjega, ko sva v istem

trenutku opazila določeno podrobnost in se hkrati odločila, da bova prezrla ali preslišala kaj slabega? Tudi kadar sva v vrvežu drug drugega le slutila, se je med nama, prijateljema, po stranskih poteh, mimo vseh tujih glav in teles, dogajala izmenjava opazanj, podob in zvokov. Takšne izkušnje so mi pomagale razumeti Epikurjev rek: »Prijateljstvo pleše okrog človeškega sveta.«

Naj podam še majhno primero (ki ni tako jasna, kot tudi ni moj namen, da bi bila): V gozdu, ki se razprostira od Pariza prek obronkov Sene proti zahodu vse do Versaillesa, je nekdam na jasi pri Fontaine Sainte-Marie stala opuščena plesna dvorana s preloma stoletja, v kateri je lastnik sosednjega gostišča v skladovnici kletk gojil ptice, ki so nastopale na mednarodnih tekmovanjih. Pri tem niso bile najpomembnejše melodije in barve perja, temveč drža – kako so te drobne ptice držale vrat, glavo in kljun. Niso zadoščale živopisne barve niti še tako izbrušen glas: odločilno je bilo, kako so ptice ob tem obračale glavo. Za nagrado se je lahko potegovala le ptica, katere telo, vrat in konica kljuna niso tvorili ravne linije in ki prav tako ni kar takoj zapela na vse grlo. Ptica ni smela peti neposredno osebi pred seboj, temveč je bilo nujno, da se ob tem rahlo usloči, da tvori lok ali zavoj, ki je usmerjen rahlo mimo poslušalca, v prazno. Ravno ta odklon, rahel obrat vstran, je predstavljal vrlino in lepoto. Gojitelj ptic me je med vodstvom po svoji lopi poučil o pravilih tekmovanja in mi pokazal številne ptice, ki so nepopoljšljivo žgolele naravnost predse, in res se mi je njihova neposrednost zdela

surova in neprimerna. Nesprejemljiva. Nato pa je moj gostitelj odkril pregrinjalo s kletke svojega šampiona. Ptica ni bila niti večja, ne bolj pisana, niti bolj elegantna od drugih. Toda ko se je njen gospodar ustopil prednjo, se je vsa napela, vrat in glava sta se ji usločila v upognjeno puščico, katere konica je bil kljun. Puščica je bila usmerjena nekaj stopinj vstran in hkrati rahlo navzgor. Čeprav ptica za razliko od drugih ni zapela, se je zdelo, kakor da poje. Ali pa se mi le zdaj zdi tako?

Kolikor starejši postajam in kolikor bolj se oddaljujem od svojega rojstnega kraja, tem več mi pomeni občasno druženje s prijatelji. Družina, iz katere izhajam, je skorajda izumrla, in moja mala lastna družina, o kakršni sem sanjal ali si jo zamišljal v mladosti, je razpadla po šivih; hkrati pa mi ne uspe niti to, da bi bil povsem prepričan, da mi je spodletelo.

Druženje s prijatelji, ne le z enim, temveč z več hkrati, najbolje z vsemi, ki so razkropljeni po svetu, je zame sčasoma postalo nekaj najlepšega, poleg branja in pisanja. Samo ne smem biti v središču pozornosti; nihče od nas ne sme biti, zato je najbolje, da se dobimo na kraju, ki je vsem enako domač ali tuj.

Friedrich Hölderlin je v obdobju, ki verjetno ni bilo kaj dosti lažje od mojega, v vsaki pesmi praviloma imenoval »svete« kar tri stvari. V moji zgodbi bi ta pridevnik lahko uporabil vsaj enkrat: za naša redka prijateljska slavlja. Takšna srečanja, med katerimi pogosto mine nekaj let in je tudi njihov povod običajno povsem prozaičen, me vsakokrat bolj prevzame-

jo. Prej, ko sem še čutil, da pozornost velja predvsem meni, sem skušal z zamahom roke odgnati vso to harmonijo in jo skaliti s protiurokom. Zdaj, ko nihče več ni v središču, pa se z veseljem zazrem v krog prijateljev in čutim potrebo, da jih v primernem trenutku nagovorim.

Verjetno bi imel nato od vseh še najmanj novic, o katerih bi lahko dejansko spregovoril. Začel bi si brundati, nato nenadno umolknil in se kakor pevec flamenka, ki sem ga nekoč videl z družino nastopati na vogalu neke ceste sredi andaluzijskega pogorja, le še brez besed oziral naokrog. In tako kot takrat v Baezi bi tudi tokrat nekdo drug povzel arabesko in nadaljeval s pripovedovanjem zvoka, ki bi bil zdaj jasnejši, pa tudi prodornejši od mojega, kajti nadaljevanje bi prišlo iz grla in prsi enega od mojih prijateljev, ki je dejansko pevec (trenutno na poti po zimsko temni Škotski, kjer v zalivu pri Invernessu ob pogledu na ponikajoče in vznikajoče boje, ki so pravzaprav glave cele gruče tjulnjev, išče besedilo za svoj tako imenovani *Poslednji napev*).

A pravi trenutek, da bi spregovoril, vse do danes še ni napočil; ali pa sem ga vsakokrat zamudil. Zatem me je minila tudi ganjenost. Ali bi se lahko naši odnosi celo ponovno nevarno zaostriili?

Zemlja je že davno odkrita. Toda še vedno občasno zaznam nekaj, čemur pravim *novi svet*. To je najčudovitejše doživetje, kar si jih lahko zamišljam. Običajno se zgodi le kot hipna iskrica, ki nato morda še nekaj časa tli. Nobenih prividov ne razodetij ne

vidim. (Globoko v meni tiči nezaupanje do vseh razsvetljencev, ki jih v to ni prignala stiska.) Novi svet je zame poseben pogled na vsakdanje stvari. Vse ostaja takšno, kot je, le da izžareva nekakšen mir, poseka ali raketno izstrelišče sredi starega sveta, kjer se vse začne znova.

»Mistične močvare je treba izsušiti!« je rekel nekdo v sanjah. »Kaj pa bomo brez močvar?« je nato vprašal nekdo drug. Že mogoče, da se mi je novi svet sprva zdel kot pravo razodetje, kot neki drug, drugačen svet. Zdaj, ko sem že pripravljen na takšne trenutke, pa jih doživljam skoraj vsak dan, kot delce svojega dojemanja, in njihovo kroženje po vesolju, ki mu sledita ozaveščanje in razmislek, pomeni le, da sem v tistem trenutku dobro razpoložen. Jato ptic v trikotni formaciji tako občasno občutim kot zračni krogli pod pazduhama.

Pogosto se mi novi svet kaže kot optična prevara in nekega jambora ne dojemam več kot stvar, temveč zaznavam le medprostor med njim in sosednjim jamborom. In novi svet mi ne veje naproti tako močno iz narave, temveč ga pogosteje začutim v okoljih s človeškimi sledmi. Lahko je to nikogaršnja zemlja, vsekakor: a sredi nje ravno takrat, ko grem mimo, gori dračje, ki ga je le malo pred tem nekdo znosil na kup. Lahko je to sveže odžagana deska na kupu smeti. Lestev, prislonjena ob nasip. Bleščeče nova hišna številka na koči, zbiti iz desk. Skladovnica opuščenih čebeljih panjev na parobku zimskega gozda.

Posebnost novega sveta je, da daje vtis, kakor da je povsem in zanesljivo tukaj, da obstaja, po drugi stra-

ni pa deluje tako, kakor da še nikdar nihče ni vstopil vanj. Vendar lahko stopimo vanj in bomo dejansko vstopili! Novi svet se zgolj še ni uveljavil, ni se še razvedelo o njem, ni še postal splošno dobro. In en sam človek zanj sploh ne šteje. Vsekakor si moramo izboriti dostop do njega, nujno. Novi svet je na voljo, da ga odkrijemo. Le zakaj sicer tistih, ki bodo novico o njem ponesli v svet, ne vidim kot sanjačev in fantastov, temveč kot obrtnike in inženirje? Le kje se obirajo?

Včasih že skoraj izrečem, da je ta pionirski svet, ki se, kolikor bolj se staram, vse pogosteje razpira mojemu mimobežnemu pogledu, še najraje pa oziranjju nazaj čez ramo, pripravljen na moj in naš prodor vanj in da ta svet ni nov, temveč večn.

Če rečem večn, ne mislim, da bi bil vedno enak. V teku zgodovine se je gotovo spreminjal, postajal vse bolj neugleden, nepovezan, odročen, razločnejši na obrobju – seveda ne preveč – kot v središčih. Zdi se mi, da ima tudi novi ali večni svet svojo zgodovino.

Ostal bom pri »novem«. Moja doživetja novega sveta v zadnjih letih niso bila povezana le z orodjem in nikogaršnjimi zaplatami zemlje, temveč tudi z ljudmi. Toda tudi v tem primeru so bila vse redkejša in so potekala drugače. Začela so se enako čudovito kot tista prva, da, celo bolj čudovito, na koncu pa sem se počutil bedno. Izkusil sem, da je naravno in prav, da sobivaš z določenimi drugimi ljudmi. Ista misel me je obšla že nekoč prej: z ženo; s sinom. (Prva je izginila,

drugi je postal daljni prijatelj, ki ravnokar potuje po Jugoslaviji in Grčiji.)

Vedno je šlo za posameznika ali dvojico. Človeštvo mi je že od nekdanj veliko pomenilo, a ne v smislu verovanja, temveč kot nekakšno ganotje, ki ga ne more izničiti nobena racionalizacija. Zdaj ne gre več niti za vero v človeštvo. Gre za racionalni novi svet, ki se ga zavem, ko se bežno ozrem čez ramo.

Ko sem pred tedni na hitro izmenjal nekaj pogledov z blagajničarjem v nakupovalnem središču zgoraj na planoti, sem izkusil, kako nedoumljivo je, da lahko začutiš naklonjenost do nekoga drugega, povsem neznanega – hkrati pa sem to zlahka doumel. Biti v sozvočju s samim seboj, z neko stvarjo, prostorom, odsotno osebo: vse lepo in prav. Nič pa ni moglo preseči trenutnega sozvočja s prav tem človekom pred menoj. Le da sem za razliko od okušanja novega sveta na prostem svojo pot tokrat nadaljeval brez zraka pod pazduhami. Trajno vez s tem ali onim sem pojmoval kot vrhunec, ki me ni le prevzel. Preplaval me je. S tem pa tudi pretrgal na dvoje. Kajti del mene se je počutil izključenega iz tega, kar je marsikomu drugemu očitno uspevalo brez težav. Prestrašil sem se sreče v dvojini, ker sem se bal izničenja. So bili zato trenutki doživljanja novega sveta z mojimi sodobniki tako redki in so ostajali brez posledic, saj so se mi skoraj vedno pripetili le z neznanimi mimoidečimi, namesto s prijatelji? Včasih sem se celo spraševal, ali to pomeni, da se mi bliža konec.

Mar nisem želel biti le obrobna figura v tej zgodbi?

Osrednji liki bi morali biti drugi, arhitekt v severno-japonski Morioki, ki išče nepozidano zemljišče in mu ob tem spodrsava na ledenih kupih; pevec, pravkar sredi zimskega neurja, ki mu vedno znova pregiba zemljevid, na poti do prazgodovinskega kamnitega spomenika sredi pašnika za kmetijo na gričevju južno od Invernessa; moj ravno dobro polnoletni sin, ki je po prostovoljnem letu pri avstrijskem gorskem polku in kmalu prekinjenem študiju zgodovine in geografije postal priložnostni delavec, predvčerajšnjim še gradbeni pomočnik, včeraj dopoldne inštruktor francoščine, včeraj zvečer DJ v nekem dunajskem lokalu, danes zjutraj pa se je že povsem sam podal na svoje prvo pravo potovanje, sedel je na enem od apnenčastih blokov, ki obroblyajo pristaniški zaliv v Piranu, v Sloveniji; ženska, ki jo imam za prijateljico, je pred enim tednom, kot vedno brez spremstva, krenila na svoje popotovanje, peš in z ladjo od zaliva do zaliva vzdolž južne obale Turčije; duhovnik iz mojega daljnega rojstnega kraja, ki kroži na mestu in je popotnik le v mojih očeh; ter moj prijatelj, slikar, ki bo na španski *meseti* pravkar posnel svoj prvi film; pa to še zdaleč niso vsi.

V knjigah, ki sem jih napisal, odkar sem opustil pravniški poklic, sem večinoma osrednji lik kar sam. Če mi je s tem uspelo koga doseči, potem le zato, ker sem bil knjižni junak.

Kadarkoli pa bi moral biti protagonist v življenju, tega nisem zmogel. Vedno znova sem mislil, da bom tega sposoben, zato sem se poskušal kot organizator

igre v šolskem nogometnem moštvu, kot govornik na zborovanju študentskega gibanja, kot pravobranilec pred porotniškim sodiščem, pozneje kot edini diplomat v tujini, ki je javno nasprotoval svojemu najvišjemu nadrejenemu, avstrijskemu predsedniku; in poskušal sem se kot ljubimec, občasno pravi junak ženskih src, nato soprog, oče, gradbenik, vrtnar, lastnik vinograda. Po bolj ali manj obetavnem začetku sem svoje vloge prav kmalu opustil. Kakor hitro sem bil junak ali gonilna sila česarkoli, opit od prvega uspeha, že sem zapadel v šarlatanstvo. Prekinil sem igro, ki sem jo začel z namenom, da traja vse življenje. Preveč impulziven sem, da bi bil protagonist družabnega življenja. Kot izvajalec vsakdanjih opravil sem celo splošno nevaren. Kadarkoli se soočim s svojo preteklostjo aktivista, vidim porušeno hišo tu, podivjano naravo tam, morda tudi kakšno dušo, ki sem jo izdal, mogoče celo smrtno žrtev. Pri pisanju, kjer se izoliram od drugih, lahko kot osrednji lik svojih knjig ravnam drugače, predvsem bolj stanovitno, in sem ob tem na koncu koncev nevaren le še sebi. Največ pohvale sem požel prav za svojo uravnovešenost.

Vendar pa imam sedaj občutek, da sem opravil tudi sam s seboj, vsaj kar zadeva zgodbe. Komaj kaj še lahko povem o sebi in to se mi zdi napredek. V tem smislu ugotavljam: ne pridem v poštev, da bi zasedal pomembne položaje v skupnosti, prav tako sem vsaj zaenkrat odslužil kot osrednji lik svojih pripovedi. V življenju mi najbolj ustreza vloga gledalca in pri pisanju nočem več toliko posegati v dogajanje, temveč

želim biti predvsem kronist, kronist letošnjega leta v tukajšnjih krajih, pa tudi kronist daljnih prijateljev za gorami, in ohraniti želim distanco in slog kronista, tudi ko bo šlo zame. Desetletja sem se ukvarjal z zakonskimi besedili, še posebej s tistimi izvornimi, na primer v rimskem pravu, in ta izkušnja naj me vodi in mi kaže pot.

Toda kdo ve? Rad bi bil odločen, a se mi že porajajo vprašanja. Ali ne bi moglo biti gledanje že neke vrste delovanje? Ki posega v dogajanje in ga celo spreminja? Ali ni izbrani gledalec že potencialni junak? Mar nisem že izkusil, da je moj pogled, uperjen v nekoga drugega, ali pogled nekoga drugega, uperjen vame, preprečil nasilno dejanje, rjoventu vzel sapo, oživil igračko, šalo preobrnil v resnobo, odpihnil blodnjo in odpravil povod potrtosti? Takšen pogled sem nekoč zaznal na Giottovih naslikanih obličjih: zožene, razpotegnjene oči, kakor da bi dogajanje le ošini-le, a bi hkrati zelo zavzeto sodelovale v njem. Gledanje, ki narekuje obliko, vnaša ritem, meče svetlobo.

In ali se ni že primerilo, da je prav gledanje privedlo do tega, da je bil ustvarjen določen predmet, sočlovek, kontekst, da se je vzpostavila neka zakonitost? In do kakšne mere lahko vse to beležim v poročevalskem slogu? Je jezik kronista sploh primeren, če si osebno vpleten ali celo pobudnik? Naj se mi je mreža latinskih paragrafov zdela še tako široko razpeta na statve, brez vrzeli, a vendar tako zračna, da je lahko veljala za najrazličnejše življenjske okoliščine,

se vendarle sprašujem: ali so mi lahko stavki iz pravnega sistema nekega imperija tudi dejansko za vzor pri trenutno načrtovanem pisanju?

Kakor sem že nakazal: če se bežno ozrem nazaj, stvari vidim drugače, kakor če bi jih gledal frontalno. Dolgo obdobje mojega življenja se je to pogledovanje nazaj dogajalo spontano in sunkovito. Pri tem nisem zaznaval skoraj ničesar, kvečjemu posamezne izmalíčene podobe.

Nekaj drugega pa je bilo, ko so včasih na ulicah glavo obračale ženske. Pogled žensk čez rame se je dogajal povsem naravno, pristajal jim je, se mi zdi. Njihova lepota je s tem postala dostopna. Ni šlo toliko za izzivanje kot za vedrino, ki je zarisovala neakšna zračna linijo.

Dvakrat se je iz tega razvila zgodba. Prva se je začela na velikem mostu čez Dravo v Mariboru, z njo, ki je sedaj moja daljna prijateljica; druga pa v času mojega bivanja v Ameriki na vetrovni cesti v El Pasu, z njo, ki je nato postala moja žena, ki jo najin sin imenuje »tvoja Katalonka« in ki jo imam danes, kjerkoli že je, v določenih pogledih za sovražnico. Pri Katalonki se je takšen pogled čez ramo dogajal tudi še, ko drug drugemu sploh nisva bila več neznanca, na številnih ulicah, mostovih, ladijskih privezih in gozdnih poteh. In kadarkoli me je oplazil tak pogled, sem si vsakokrat prisegel, da bom v vseh drugih trenutkih kot edino zveličavno merilo upošteval le ta trenutek, od katerega me ne bo moglo nič odvrniti. Tako rado-

stno se mi je zdelo oziranje te ženske, tako dobrohotno, nedolžno, tako prvinsko, tako osvežujoče.

Zdaj pa sem le še jaz tisti, ki pogleduje čez ramo. Začelo se je v obdobju, ko sem se odpovedal dejavnemu družbenemu življenju; takrat sem usvojil to navado, ki jo sedaj izvajam kot nekakšno vajo. Pogled vstran prehaja v obrat proti zadnji hemisferi. Obracanje glave je od nekega kota dalje zaigrano, a tako neopazno, da ga morebitne priče, če ga sploh vidijo, še isti hip prezrejo.

S takšnimi bežnimi pogledi bi rad nekaj dosegel, in če mi moje pretirano zavedanje ne pokvari igre, mi to tudi uspe. Če vlada mir, predmeti najprej zažarijo, kakor ob pogledu naravnost nikdar ne bi. Gre za žarenje, ki zarisuje konturo in smer. V zmešnjavo grmov ali zgradb na tak način vnesem vzorec. Vzorec se začne premikati. In hkrati z vzorcem mi svet za hrbtom razodene pravo gledališko igro.

Vedno znova se mi dogaja, da me preseneti bogastvo videnega, pa čeprav vidim le bore malo ali nič drugega kot zrak. Ostrmim nad prizorom; »O!« je pogosto edina misel ob pogledu na nekaj povsem nezatnega v pokrajini za menoj. Ali pa ob tem, ko se ovem gruče dreves ali družčine streh – kako blizu so, kakor da bi se mi skrivoma približali in samo čakali, da me presenetijo – kakor trener pomislim: »No, zdaj ko ste vsi zbrani, pa lahko začnemo!«

Odkar sem si prepovedal vsakršno družabno življenje, je to postal moj *modus operandi*, del mojega vsakdana.

Vendar vsaka pokrajina tega sveta za takšno motrenje, ki želi pognati stvari v tek, ni prikladna, še zdaleč ne. Lahko pa zatrdim, da je takšna moja tukajšnja pokrajina med obronki Sene, ki jo od Pariza ločuje gozdnato pobočje in jo zdaj poznam že dvajset let. Naj jo še tolikokrat ogledujem čez ramo, se mi vedno znova kaže kot »žarenje komplementarnih barv«.

Kljub domačnosti te dežele, ki sem jo dosegel s celodnevniimi pohodi – sanjati in hoditi, to je moj moto – iz predmestja v predmestje, čez hribe in doline, čez avtoceste in železniške tire, pa tukaj ne poznam skoraj nikogar. V celotnem *départementu*, ki v obliki polmeseca obdaja zahodno polovico Pariza, od krajev Bourg-la-Reine in Fontenay-aux-Roses na jugu pa vse do Asnièresa in Clichyja na severu, nimam nobenega prijatelja – razen morda »malenkostnega preroka« v kraju Versailles-Porchefontaine, kamor se včasih podam na pot za prvi gričevnat obronek.

Da bi v bralcu zbudil občutek, kaj lahko takšen pogled, ki ni več pogled soigralca, temveč gledalca, stori z ljudmi, z neznanci, moram s svojega rimskopravnega posploševanja preiti na pripovedovanje. To že od samega začetka preži v meni, v mojih prstih, kolenih in ramah, od časa do časa pa se je že oglasilo.

Pred nekaj tedni sem se po celodnevni hoji vračal s primestnim avtobusom, ki vozi iz kraja Jouy-en-Josas v dolini Bièvre čez planoto Vélizy v tukajšnje višavje.

V mlajših letih sem bil prijatelj tujcev, mimoidočih, večnih popotnikov. Čutil sem, da spadam mednje, zaljubljen sem bil vanje, v njihove obraze, v njihova telesa, njihove silhuete. Zdaj pa se moram boriti proti vzgibu, da bi se mi katerikoli neznanec že na prvi pogled zdel grd in odvraten, celo otroci. Ne vodi me več nobena ideja, pa vendar jo pogrešam, kakor da brez nje moje početje nima nikakršnega žara, in če mi ne bi založnik tega izbil iz glave, bi na naslovnici moje prejšnje knjige pisalo *Izguba podobe*. Proti večeru mojih dolgih dni pogosto napoči ura, ko se mi, vsemu omotičnemu od poti in različnih krajev, obrazi drugih bližajo kot maske robotov; in mednje sodi tudi moj obraz. Celo naši obrisi in sence se mi zazdijo brezoblični. Srečujem le še mrtvo, mrtvorojeno človeštvo; bednike brez smeri in poti.

Med omenjeno večerno vožnjo z avtobusom, ko sem se na planoti Vélizy v skladu z vsakodnevno vajo pogledovanja čez ramo skorajda nezavedno obrnil k potnikom za seboj, mi je končno uspelo razlikovati ljudi med seboj. Z obračanjem glave sem se oddaljil od presojanja in obsojanja. Moja epoha, moj sovražnik: ta misel, ki se je z leti le še utrdila, je zdaj postala brezpredmetna. V tem trenutku ni več štela nobena epoha, razen vseh skupaj: z obrazi za seboj sem se zazrl v nekakšen pračas, hkrati pa tudi v neko novo dobo. Ne da bi potnike kaj povezovalo, jih je moje oziranje poenotilo. Čeprav se tega očitno ni nihče

zavedal, to ni bila le himera. V nekaj takega bi se vse skupaj razvodenelo, če bi jih nadlegoval s tem veselim oznanilom. (Nekaj podobnega je v nekem obdobju svojega življenja vedno znova počel moj prijatelj, pevec: stopil je pred naključno družčino, da bi jih prebudil s svojim petjem, in praviloma se je nato vsak še bolj zazrl v svoj kot, vzniknil je kvečjemu nekakšen binkoštni duh, ko je pesem prekinil in jih sočno preklel.) Občutil sem sicer naval čustev do teh ljudi, hkrati pa me je instinkt držal na razdalji. »To je to!« sem zgolj pomislil, nato pa: »Tako je.« In še: »Ničesar ne stori, samo umakni se v svoj kot in pripoveduj o tem, in to pisno – kajti ustna pripoved ti je še vsakokrat spodletela.« In še: »Obrazi neznancev, najbolj zanesljiv vir veselja.«

In kaj natanko lahko sploh povem? Na planoti je bilo že temno. Deževalo je. Avtobusne šipe so bile zarošene. Potniki so bili najrazličnejših starostnih skupin, pa vendar so delovali vsi enako stari. Zaradi svojih oči, ki jih je moj pogled v zasenčeni svetlobi zajel vse hkrati, vse do zadnjega dela avtobusa. Sopotniki so bili silhete – z očmi, ki jih je rezilo vpraskalo v sicer nejasne obraze, prisotni so bili v množini, kakor jata ptic, ki druga ob drugi ždijo na določenem drevesu ali osamljenem grmu.

Nato se je avtobus skozi gozd spustil s planote v dolino, kjer je bila postaja za prestop na vlake za Pariz in Versailles. Izstopili smo v dežju in vsak je, potem ko se je zahvalil šoferju, kakor je to v navadi na podeželju, izginil v svoje komaj osvetljeno predmestje – popolno nasprotje mesta neštetihi luči za griči.